

ליה עינא, החש כאב בעינו ואתי עילויה אישתא, דולקת עינו וחמה — כולחו, כל המיחושים הללו, בי בני — סכנתא, סכנה להיכנס כאשר חולים בהם, לבית המרחץ!

והכלל לנטילת רפואה, כך הוא:

חמה, אכילת צנון מועילה לחולי החמה. ופילקא, אכילת תרד מועיל לצינא להתקררות.

וחילופא, וחילוף הרפואות זו בזו, כגון צנון להתקררות — סכנתא! משום שהצנון מוסיף קור, והתרד — חום.

חמימי, דברים חמים מועילים לעקרבא לעקיצת עקרב, וקרירי דברים קרים — לזיבורא, לעקיצת צרעה.

וחילופא, החלפת הרפואות הללו זו בזו — סכנתא!

חמימי מים חמים (255) מועילין לסילוא, לרפאות תחיבת קוץ, על ידי השרית המקום הנגוע בתוכם. (256)

וקרירי מים קרים מועילים לחספניתא, כט-א לסדקים שבפני האדם. (257)

וחילופא, החלפת הרפואות הללו זו בזו — סכנתא!

ודנה הגמרא: כגון מאי, על איזה חולי העין מחללין את השבת?

אמר רב יהודה:

א. כגון שיורד מן העין רירא ריר.

ב. דיצא — תחושת כאב חד, כעין דקירה, בעינו.

ג. דמא — עיניו שותתות דם.

ד. דימעתא — עיניו דומעות יותר מהרגיל.

ה. וקידחא — קודחות עיניו חום.

ו. ותחלת אוכלא — חש בתחילת מחלה בעינו.

לאפקי סוף אוכלא, למעט היכן שהמחלה כבר בסופה, ומתרפאת. אך עדיין יש מעט חום, ופצוחי עינא, שהרוצה לכחול עיניו כדי לשפר את ראייתו — לא הותר הדבר בשבת.

וממשיכה הגמרא בעיני רפואה, בלא קשר להלכות שבת.

אמר רב יהודה: זיבורא, עקיצת צרעה, ודהרוזיה סילוא, נתחב לו קוץ בבשרו, וסמטא, יש לו נפיחות של מוגלה, ודכאיב

דברים כפי שמבין בליבו [ואינו מובן מה ענין סכנה שייך בכך?]

255. כך פירש רש"י. והר"ח פירש, שאכילת דברים חמים מועילה לדבר זה.

257. מכל מקום, צריך הוא לנגב מים אלו, שאם לא כן לא תועיל רפואתו. כיון שהמים מעלין על פניו סדקים. כמבואר בשולחן ערוך אור"ח סימן ד' סעי' כ'.

256. ואף שלעיל נאמר בגמרא "סילוא בי בני — סכנתא" כלומר, מכה זו של קוץ אסורה

חלא, חומץ, מועיל מועיל לסיבורי, לרפאות אחר הקזת דם.

ומוניני, אכילת דגים קטנים, (258) מועילה לתעניתא, לחיזוק אחר התענית.

וחילופא, החלפת הרפואות הללו — סכנתא!

תחלי וסיבורא, אכילת צמח השחליים, והקזת דם אחריה — סכנתא!

אישתא חולי החום, ולאחר החולי, סיבורא, הקזת דם מן הכתפיים — סכנתא!

כאיב עינא, כאב עיניים ואחריו סבורי, הקזת דם מן הכתפיים — סכנתא!

שני לדג, ביום השני, דהיינו, למחרת אכילת הדג, אפשר להקזו דם.

וכמו כן, ביום השני לדם, לאחר הקזת דם, אפשר לאכול דג. והאכילה, אינה מזיקה.

אבל, להקזו דם ביום השלישי לו, לאחר אכילת הדג. וכן לאכול דג ביום השלישי לאחר הקזת דם — סכנתא!

תנו רבנן: המקזו דם, לא יאכל חגבי"ש [ראשי תבות כדלהלן]: לא חלב, ולא גבינה, ולא בצלים, ולא שחלים.

אם אבל אחד מהם, מה יעשה?

אמר אבוי: נייתי יביא רביעתא דחלא, רביעית חומץ, ורביעתא דחמרא, רביעית יין, ונערבבינהו בהרי הדרי, יערבם יחדיו — ונישתי וישתה.

וכי מפנה, כאשר יתפנה לעשיית צרכיו, לא מפנה אלא למזרחא של עיר, לפי שהרוח המזרחית אינה חזקה, ולא תשיא את ריח הצרכים אל תוך העיר.

וכל כך למה? משום דקשה ריחא, ריח הצרכים לאחר שתיית תערובת החומץ והיין — קשה וחזק. (259)

אמר רבי יהושע בן לוי: מעלין אונקלי בשבת.

ומבררת הגמרא: מאי מהו אונקלי?

אמר רבי אבא: איסתומכא דליבא. מעין סחוס הנמצא כנגד הלב, ופעמים שמתכופף פנימה, ומעכב את הנשימה.

מאי אסותא, מהי הרפואה לכך?

מייתי, יקח ויביא מיני צמחים אלו: כמונא, כמון בכמות כרויאי, כמלוא כף אגרוף. (260) וניניא [מנטה], ואגדנא, לענה, וציתרי, צמח הקרוי צתרה, ואבדתא, איזוב.

דמו בראשו. שרוח מערבית מביאה עליו, ומסוכן הוא — רש"י.

260. כך משמע מפירוש רש"י. אולם בערוך משמע ש"כרויאי" הוא צמח שעושין ממנו תבלין.

אכן מלשון הגמרא, מוכח כפירושו של רש"י. לפי ש"כרויאי" סמוך ל"כמונא", בלא

258. כך פירש רש"י כאן. אולם בשבת קה ב, פירש רש"י, שמוניני הוא ציר של דגים.

259. וכן מצינו [בבא בתרא כה א]: אין עושין בורסקי אלא למזרחא של עיר. לפי שריח הבורסקי קשה, ויש למנוע את נשיבתו אל תוך העיר.

ובברכות מ א אמרינן: הישן למזרח גורנו —

אם צריך רפואה לליבא, לאיסטמוכא דליבא, ישתה את כל אלו בחמרא ביין.

וסימנך סימן לזה יש מן הפסוק: [תהלים קד טו] "ויין ישמח לבב אנוש!"

ואם צריך לרפאות לרוחא, למחלת השחפת הבאת מחמת הרוח, ישתה את אלו — במיא, במים.

וסימנך סימן לזה הוא [בראשית א ב] "ורוח אלהים מרחפת על פני המים".

ולכודא, לחולי התוקף אשה יולדת אשר פעמים שמצטננת ביושבה על המשבר, יש להשרות את אלו בשיכרא בשיכר, ותשתה מהם.

וסימנך סימן לזה [בראשית כד טו] "וכרה על שכמה". והסימן הוא כך: כדא — כודא, שכמה — שכרא.

רב אחא בריה דרבא, שחיק להו לכולהו, שחק את כל מיני הצמחים הללו, בהדי הדדי יחד, ושקיל ליה, ונטלם מלא חמש אצבעתיה, בכל אצבעות שבידו, ושתי ליה שתה אותם.

רב אשי שחיק כל חד וחד לחודיה, שחק כל אחד מהם לבדו, ושקיל ונטל מהם מלא אצבעיה רבתי, מלוא אצבעו הגדולה [אגודל], ומלא אצבעיה זוטרתיה, ומלוא אצבע קטנה [זרת]. כלומר, נטל את מה

שיכול להחזיק בין שתי אצבעות אלו.

אמר רב פפא: אנא עבדי לכל הני, אני עשיתי את כל הרפואות הללו, ולא איתסאי, ולא נתרפאתי, עד דאמר לי החוא טייעא עד שאמר לי אותו ישמעאלי: אייתי הבא כוזא חדתא ומלייה מיא, כד קטן חדש ומלא אותו מים, ורמי ביה תן בתוכו תרוודא דדובשא מלוא כף דבש, דתלי לה בי כוכבי, שהיה תלוי בחצר הבית, בלילה, תחת הכוכבים, ולמחר — אישתי שתה.

עבדי הכי, עשיתי כך, ואיתסאי ונתרפאתי!

תנו רבנן: ששה דברים מרפאין את החולה מחליו, ורפואתן רפואה.

ואלו הן:

א. כרוב,

ב. ותרדיו,

ג. ומי פיסין יבישה. צמח נענע יבש, וישרה אותו במים, וישתהו.

ד. וקיבת קיבה של בהמה.

ה. והרת, רחם של בהמה.

ו. ויותרת הכבד, החוצצת בין הריאה לכבד. (261)

בתרגום [שמות כט יג] 'ית חצרא דעל כבדא'. ובמהות דבר זה, נחלקו הראשונים. דעת רש"י כאן ובעוד מקומות, שנקרא דבר זה "טרפש הכבד". והוא הבשר החוצץ בין בין הריאה לכבד. שהכבד, תלוי ומעורה מצד אחד

וי'ו החיבור. מה שאין כן שאר המינים המובאים בגמרא ניניא ואגדנא, שנסמכו בוי"ו. ומשמע שמינים בפני עצמם הם.

261. 'יותרת הכבד', פירושה 'חצר הכבד'. וכן

ויש אומרים אף דגים קטנים. (262) ולא עוד, אלא שדגים קטנים, מפרין ומרבין (263) כל גופו של אדם:

עשרה דברים מחזירין את החולה לחלו וחסלו קשה יותר משהיה קודם לן.

ואלו הן: האוכל בשר שור, (264) וכן האוכל שומן, והאוכל בשר צלי, ובשר ציפרים, והאוכל ביצה צלוייה, והאוכל שחלים, וכן העושה בעצמו תגלחת, וכן המרחץ אף הוא מחזיר את החולה לחלו, ואכילת גבינה וכבד.

ויש אומרים: אף אגוזים הינם בכלל זה.

ויש אומרים: אף קשואין.

תנא רבי מבית מדרש דרבי ישמעאל: למה נקרא שמן של ירקות אלו "קשואין"?

מפני שהן קשין לכל גופו של אדם, כחברות! ומשום כך, נקראו "קשואין".

שינונו במשנתנו: ואין מסתפרין מהן, מן הגוים — בכל מקום!

תנו רבנן: ישראל המסתפר מעובד כוכבים, צריך שיהיה רואה במראה (265) אם מספרו הגוי יפה. (266).

עם הטרפוש, ומצד שני עם אחת משתי הכליות. וכן פירש רש"י בחומש [ויקרא ג ד] שהוא 'דופן המסך'.

ויש המפרשים [רי"צ] גיאת הלכות יום הכיפורים בשם רב האי גאון]. שחצר הכבד עיקרה מלשון ארמי. ומשמעה אצבע קטנה שבכבד. לפי שיש בכבד חתיכות גדולות הדומות לאצבעות גדולות, וזו, הקטנה יותר, דומה לאצבע קטנה. ונקראת במשנה [תמיד ד ג] "אצבע הכבד". והיא חתיכת כבד קטנה הכופלת על הכבד, ומשום כך נקראת "יותרת הכבד", שהיא יתירה על הכבד מבחוץ.

262. ישנם כמה מיני דגים קטנים. ויש לדעת באיזה מין מדובר. ובפסקי התוס' פרק אין מעמידין אות מ"ח ביאר, שדגים קטנים טובים לגוף, ובאותן שאין עתידין לגדול מדובר. ואילו העתידין לגדול, אמר — כל קטן [דג קטן בתחילת חייו ועתיד לגדול], מקטין! ורק אלו שאין עתידין לגדול, הם מגדלין, ומפרין ומרכים גופו של אדם.

263. ר"ח פירש שמרבין הם את הזרע. אולם

בברכות נו ב, גירסת הגמרא היא "ומברין" ופירש רש"י שם 'לשון בריאות'.

264. ברמב"ם פרק ד' מהלכות דעות הלכה ט' כתב שרק בשר שוורים גדולים לא יאכל. אך קטנים, אינם בכלל זה.

265. הראשונים כאן, תוס' מאירי ועוד, הוכיחו שלא הותר לאדם לראות במראה, אלא בדרך זו. מפני שהוא מנהג נשים, ועובר משום לא ילבש גבר שמלת אשה. וכן כתב השולחן ערוך יו"ד סימן קנ"ו סעיף ב' [והביאו בשם הירושלמי שאסור לגבר לראות במראה כלל [שבת פרק ו' הלכה א']].

אולם הר"ן [וכן הובא בשם הרשב"א והריטב"א] כתב שבכל מקום שרגילים האנשים להסתכל במראות כמו הנשים, מותר. ואין בזה משום "לא ילבש". וכן הוכיח רבינו יונה מהגמרא בשבת קמ"א. והובאו דברי הראשונים ברמ"א יו"ד סימן קנ"ו סעיף ב'.

266. וטעם הדבר מבואר להלן בגמרא, כיון שיראה הגוי שהישראל מקפיד על צורת

אמר רב חנא בר ביזנא: תיתי לי מגיע לי דבר זה, דעברי לפי שעברתי אדרכי מאיר במשנתנו, שאמר אין מסתפרין מהם בכל מקום.

שואלת הגמרא: וכי אדרבנן לא עבר רב חנא בר ביזנא? והרי אמרו חכמים במשנה, כי רק ברשות הרבים מותר להסתפר, אך לא בינו לבינו.

אימר דאמור רבנן, ברשות הרבים מותר להסתפר. אך ברשות היחיד, מי אמור, האם אמרו שמוותר?

ומבאר הגמרא: והוא רב חנא בר ביזנא סבר, שבילי דנהרדעא ששם הסתפר, כיון דשבחי שמצויין שם רבים, הרי ברשות הרבים דמו. ומשום כך אף הם בכלל ההיתר שהתירו חכמים, ולכן כאשר התוודה רב חנא בר ביזנא, לא התוודה אלא על שעבר על דברי רבי מאיר.

שנינו בבבביתא לעיל: ועובר כוכבים המסתפר מישראל, כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו.

שואלת הגמרא: וכמה יתרחק ממקום הבלורית וישמוט את ידו?

אמר רב מלכיה, אמר רב אדא בר אבהה:

ועובר כוכבים המסתפר מישראל, כיון שהגיע הספר הישראלי לבלוריתו של הגוי, שומט את ידו, ואינו מתקנה. משום שמגדל אותה הגוי לצורך עבודה זרה. (267)

ודנה בכך הגמרא: אמר מר בבביתא — ישראל המסתפר מעובר כוכבים, רואה במראה.

היכי דמי איך מדובר כאן? אי אם מסתפר אצל הגוי ברשות הרבים, למה ליה מראה, הרי כיון שברשות הרבים הם, ממילא ירא הגוי להורגו?

ואי ואם ברשות היחיד הם, כי רואה אף אם מסתכל הישראלי במראה, מאי הוי מה בכך, הרי כיון שאין אחרים רואים אותם, יהרגנו הגוי?

מיישבת הגמרא: לעולם אכן מדובר שמספרו ברשות היחיד. וכיון דאיכא ישנה מראה והישראלי מביט בה ובוחן את התספורת, מתחזי נראה הוא לגוי כאדם חשוב המקפיד על הופעתו. וירא להורגו, אף ברשות היחיד.

רב חנא בר ביזנא הוה היה מסתפר מעובר כוכבים בשבילי דנהרדעא, בשבילים שמחוץ לעיר.

אמר ליה הספר הגוי: חנא, חנא! יאי קועיד לזוגא — יפה צוארך לחותכו בתער!

שהיו מניחים המצח, וכנגדה אחורי העורף, וכשהיא גדלה ביותר, היו מגלחין ממנה והכל לשם עבודה זרה. ויש מפרשין אותה בענין אחר. וסוף דברים, שכל שהוא מניח או מעביר [כלומר, מספר וכוונתו לקרחה שהזכיר השו"ע] לשם עבודה זרה, דינה כבלורית.

התספורת, יחשוב שאדם חשוב הוא המקפיד על מראהו, ולפיכך יתיירא להורגו.

267. השולחן ערוך יו"ד סימן קנ"ו סעיף ג' הוסיף: וכן הקרחה שעושין כהני עכו"ם — אסור לעשות להם.

וכתב המאירי: ובלורית היא ציצה אחת

שלשה אצבעעות לכל רוח ורוח ירחיק מן הבלורית, ולא יטפל באותו מקום.

וכיון שעסקנו בדברי רב מלכיה, מביאה הגמרא הלכות שנאמרו בשם רב מלכיו, ששמו דומה, וכן הלכות שמובאות בשם רב מלכיה עצמו. (268)

אמר רב חנינא בריה דרב איקא — הלכות אלו:

א. **שפור** שצלו בו בשר ביום טוב, אסור לטלטלו מיד לאחר שנצלה הצלי. לפי שמאוס הוא ומוקצה, וכבר נעשה בו צורך יום טוב. אלא שומטו מלפניו וגוררו ומטלטלו מן הצד, עד שמעבירו לקרן זוית. (269)

ב. **שפחות**, שנינו במשנה [כתובות נט ב] את המלאכות שהאשה עושה לבעלה. ואמר רבי אליעזר, שאפילו הכניסה לו האשה מאה שפחות, כופה אותה לעשות מלאכה בצמר, לפי שהבטלה מביאה לידי זימה. ואמר רב מלכיו — הלכה כרבי אליעזר.

ג. **וגומות** [נדה נב א]: אם נמצאו בנערה שתי גומות של מקום שער, אף על פי שכעת אין שם שער, גדולה היא, ואם נפלה לפני יבם, אינה ממתנת אלא חולצת.

הלכות אלו — **רב מלכיו** שנה אותן.

ואילו את ההלכות דלהלן:

א. **בלורית**, שאת שיעור דינה שנינו כאן,

ב. **אפר מקלה** [מכות כא א] אמר רב מלכיה: אסור לאדם שיתן אפר מקלה על מכתו, מפני שנראית ככתובת קעקע. [האסורה כפי שמבואר במשנה שם].

ג. **וגבינה**, להלן כט ב, מבואר כי גבינה של גוים, אסורה. ובטעם הדבר, ביאר רב מלכיה בשם רב אדא בר אהבה [לקמן לה ב] משום שמחליקים את פניה של הגבינה בשומן חזיר!

הלכות אלו — **רב מלכיה** שנה אותן.

אמר רב פפא:

מתניתין ומתניתא — הלכות שנאמרו על דברי המשנה ובברייתות [בלורית, שפחות, וגבינה], רב מלכיה שנה אותן.

שמעתתא — הלכות ושמועות שנאמרו בפני עצמן [שפור, אפר מקלה, וגומות] — **רב מלכיו** שנה אותן.

וסימנא הסימן לכך הוא: **מתניתא** — **מלכתא** [משנה — מלשון מלכה]. כלומר, ההלכות שנושנו על המשנה והברייתא, מרב מלכיה הם. [כי השם 'מלכיה' דומה ל'מלכתה'].

ושאר ההלכות רב מלכיו שנה אותן.

שואלת הגמרא: **מאי בינייהו**, מה בין סימניו של רב חנינא בריה דרב איקא לסימניו של רב פפא?

רש"י ביצה כח ב ד"ה שפור.

269. רש"י ביצה כח ב.

268. יש שמחליפין שמועה של זה בשל זה,

לפיכך נתנו בהם סימן, לסדר השמועות —

— איכא בינייהו: שפחות!

דינה של האשה שהכניסה לבעלה הרבה שפחות, מתייחס הוא לדברי המשנה. הלכך, לדברי רב פפא הוא נאמר על ידי רב מלכיה. ואילו לדברי רב חנינא בריה דרב איקא, הוא נאמר על ידי רב מלכיו. (270)

כט-ב

מתניתין

עד עתה עסקנו בהלכות הריחוק שיש להרחיק מן הגויים עצמם, כדי שלא לבוא לידי סכנת נפשות או סכנת עריות כתוצאה בהימצאות במחיצתם.

כעת דנה המשנה בדברים של הגויים האסורים בהנאה, על מנת שלא ניכשל בדברים אסורין, וכן למנוע קירוב יתר בינינו לבנים. (271)

א. אלו דברים של עובדי כוכבים האסורין

לישראל, ואיסורן איסור הנאה [הגמרא להלן מבארת מדוע דוקא דברים אלו אסורין]:

היין, והחומץ של עובדי כוכבים, שהיה חומץ זה מתחלתו יין והחמיץ. וחרס הדרייני [חרס של אדריינוס קיסר (272)].

ועורות לבובין, היו עושין נקב בעור הבהמה, ומוציאין דרכו את הלב, וכך היה הדרך לעשות לעבודת כוכבים, ולכן אסורים העורות הללו משום "זבחי מתים". כלומר, זבחי עבודה זרה.

רבי שמעון בן גמליאל אומר: בזמן שהקרע שלו, שדרכו הוציאו את הלב, עגול, הריהו אסור בהנאה. משום שצורתו מוכיחה שלצורך עבודה זרה נעשה.

אך אם הוא משוך, לאורכו, שלא בצורת עיגול — מותר. כי מוכח מכך שאינו עשוי לעבודה זרה. (273)

חכמי ישראל בעליית חנניה בן גרון, ועיקר ענינה יתבאר להלן במשנה לה ב.

272. בפירוש המשניות להרמב"ם ביאר שאדריינוס מלך קיסר היה עושה טיט, והיה מגבל אותו ביין ומים הרבה ועושה ממנו כלי חרס בלתי מבושל. והיה מוליך אותו בכל מקום. ובכל שעה שהיה רוצה לשתות יין, היה שורה חתיכה מאותו הכלי במים, והיה נימוח ושוקע הטיט ונשארו המים מזוגין [מעורבים] ביין, וכך היה שותה. וכמעשה זה היו עושין בני אדם בזמן המשנה, והוא הנקרא חרס הדרייני. כלומר, מיוחד לאדריינוס.

273. בירושלמי כאן מובא, שדבר זה, נעשה בעוד הבהמה בחיים. לפיכך, אם היה הקרע

270. הקשו הראשונים: הרי אף ההלכה של אפשר מקלה, לא נאמרה במשנה ובברייתא. ואם כן, אף היא בכלל זה?

וברשב"א והריטב"א בשם ר"ת תירצו, שהכונה בדברי הגמרא "שפחות" היא אף למה שנמנה כנגדה בגמרא, והוא, אפר מקלה.

ורבינו אלחנן תירץ: דין אפר מקלה, מבואר אף הוא במשנה, לפי שהוא בכלל כתובת קעקע. ואם כן אינו חידוש של רב מלכיו.

271. כל דבר המביא לידי קירוב עם הגוים — אסורו חכמים. ובכלל זה פת ושלקות, וכיוצא באלו. שדברים אלו, יש בהם קירוב הדעת. ולכן גזרו על כל אלו על מנת שיתרחקו ממסיבותיהם ומסעודה משותפת עמם — מאירי.

גזירות אלו הינם בכלל גזירת י"ח דבר שגזרו